

Eindverslag der Commissie van Rapporteurs tot vaststelling van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1898.

in-vrijheid-stelling de uitbetaling van de geheele uitgaanskas te eischen en dat recht niet mag worden verkort, kan eene uitkeering in termijnen alleen met hun goedvinden worden geregeld. Nu en dan gebeurt dit, en dan wordt overeenkomstig voormeld art. 91 de burgemeester der gemeente waarheen de ontslagene zich begeeft, met de gedeeltelijke uitkeeringen belast. Het is den ondergeteekende niet gebleken dat door eenigen burgemeester tegen die opdracht bezwaar is gemaakt. Er bestaat dus geen aanleiding om in deze de medewerking van den Minister van Binnenlandsche Zaken in te roepen.

VIIde AFDEELING.

Gebouwen.

In 1896 heeft tusschen de Departementen van Justitie en van Binnenlandsche Zaken een overleg plaats gehad om de algemeene bewaarplaats van minuten en registers van notarissen gevestigd in het rechtsgebouw te Utrecht over te brengen naar het Rijksarchiefgebouw aldaar. Aan dat denkbeeld is echter geen uitvoering kunnen gegeven worden uit hoofde van gebrek aan plaatsruimte voor het geheele notarieele archief, en een gedeelte van dat archief niet kon worden geborgen in het Rijksarchiefgebouw en een ander gedeelte in het rechtsgebouw, als in strijd met art. 69 van de wet op het notarisambt alwaar wordt gesproken van ééne algemeene bewaarplaats. Op voorstel van den president der arrondissementsrechtbank te Utrecht is daarna in gebrek aan ruimte enigszins voorzien door inrichting van een in het rechtsgebouw nog beschikbaar vertrek dat reeds is of weldra zal worden ingebruik genomen en waarin de stukken na rangschikking behoorlijk zijn te bergen. Dit neemt echter niet weg dat voor de in de algemeene bewaarplaats later over te brengen notarieele stukken bezwaarlijk plaats zal zijn te vinden en de ondergeteekende is daarom voornemens te doen onderzoeken of het in het Voorloopig Verslag bedoelde gebouw in aanmerking kan komen voor aankoop voor rekening van den Staat om dienstbaar te kunnen worden gemaakt voor stichting van eene brandvrije inrichting bestemd voor algemeene bewaarplaats van minuten en registers van notarissen en zoo mogelijk ook voor de registers van den burgerlijken stand.

b. Het terrein tot stichting van een kantongerechtsgebouw te Zaandam is gekozen in overleg met Burgemeester en Wethouders van Zaandam en de kantonrechter te Zaandam, daarover gehoord, acht het voor het kantongerecht zeer gunstig gelegen. Het terrein is door den Staat van den eigenaar gekocht, behoudens goedkeuring van de Wetgevende Macht.

c. Eene spoedige beslissing omtrent de verplaatsing van de rechtbank te 's Gravenhage wordt ook door den ondergeteekende wenschelijk geacht.

De Minister van Justitie,

CORT VAN DER LINDEN.

De Commissie van Rapporteurs heeft gemeend met de mededeeling van dit Antwoord aan de Vergadering haar Eindverslag te kunnen sluiten.

Vastgesteld 22 Januari 1898.

SCHIMMELPENNING VAN DER OYE.
VAN ALPHEN.
REEKERS.
MELVIL VAN LYNDEN.
VAN WELDEREN RENGERS.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS over het ontwerp van wet tot vaststelling van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1898.

Nadat het Voorloopig Verslag der Commissie aan de Regeering was medegedeeld, is van haar ontvangen de navolgende

MEMORIE VAN ANTWOORD.

§ 1. *Concentratie van landbouwbelangen.* Het was den ondergeteekende aangenaam te vernemen, dat verreweg de meeste leden ingenomen waren met de plannen der Regeering. Al is het onbetwistbaar, dat voor den vooruitgang van den landbouw meer moet worden verwacht van de ontwikkeling der landbouwers zelve dan van maatregelen der Regeering, dit neemt toch niet weg, dat Regeeringsmaatregelen in het belang van den landbouw ook onmisbaar zijn, en dat het dus geenszins eene onverschillige zaak kan wezen, of door eene goede organisatie meerdere waarborg wordt gegeven, dat ook bij het hooger bestuur de belangen van dezen gewichtigen tak van ons volk bestaan tot haar recht zullen komen.

De Regeering meent zich te mogen vleien dat het haar gelukken zal aan het hoofd der nieuwe afdeling een directeur-generaal geplaatst te krijgen, die volkomen berekend is voor de ongetwijfeld moeilijke, maar voor iemand, wien de bloei van den Nederlandschen landbouw zeer aan het hart gaat, ook aanlokkende taak.

Dat ten gevolge van de voorgenomen concentratie de afdoening van enkele onderwerpen allicht eenige maanden zal worden vertraagd, valt niet geheel te ontkennen, maar dit nadeel wordt ruimschoots opgewogen door het voordeel, dat de verschillende onderwerpen, die aan de orde zullen komen, nu beter in onderling samenhang en na deskundige voorlichting aan het betrokken Departement zelf, kunnen worden beoordeeld en tot afdoening gebracht.

De Regeering is zich niet bewust te hebben verklaard, dat het in haar voornemen ligt den directeur-generaal met de verdediging der landbouwbelangen in de wetgevende vergaderingen te belasten. Dat het echter in strijd zou zijn met art. 110 der Grondwet aan een hoofdamtenaar op te dragen den Minister bij de verdediging van een speciaal aangewezen voorstel ter zijde te staan, kan zij niet inzien. De Grondwet spreekt wel van commissarissen, maar bepaalt niet uit welke kringen of categorieën die commissarissen e. g. zullen worden gekozen.

Zooals reeds bij de schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling met de Tweede Kamer werd uiteengezet, acht de Regeering den tijd voor de oprichting van een afzonderlijk Ministerie van Landbouw niet gekomen, en het schijnt vrij nutteloos thans in beschouwingen te treden over de vraag of wellicht later de instelling van een nieuw Departement of wel eene geheel andere inrichting van het bestaande Departement wenschelijk of noodzakelijk zal worden. De ervaring zal in deze uitspraak moeten doen.

Dit schijnt echter buiten allen twijfel, dat door de instelling van een afzonderlijk Landbouwministerie niet zou worden verkregen meerdere stabiliteit in de behartiging der landbouwbelangen. Het is waar, dat ook onder de organisatie, zooals zij thans is voorgesteld, absolute stabiliteit — gesteld al dat zij wenschelijk ware — niet bereikbaar is, want een ambtenaar, hoe hoog ook geplaatst, blijft altijd ondergeschikt aan den verantwoordelijken Minister, die slechts tijdelijk aan het bewind is en allicht vervangen zal worden door iemand met andere inzichten, ook wat de behartiging der landbouwbelangen betreft. Maar dit neemt toch niet weg, dat een vaste directeur-generaal, indien hij getoond heeft de rechte man op de rechte plaats te zijn, onder elken Minister grooten invloed op den gang van zaken zal hebben.

Dat er te veel domeinen naar Binnenlandsche Zaken zouden worden overgebracht, kan evenmin worden toegestemd als dat het wenschelijk zou zijn bijna alle domeinen te doen overgaan. Het laatste is onnoodig, omdat er domeinen zijn waarbij de landbouwbelangen niet of slechts in zeer geringe mate zijn betrokken, en bovendien moeilijk uitvoerbaar, omdat men voor-

Eindverslag der Commissie van Rapporteurs tot vaststelling van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1898.

alsnog aan het Departement van Financiën beter is ingericht voor het beheer van verspreid liggende gronden.

Bij de voorstellen tot overdracht is wel degelijk een bepaald stelsel gevolgd, zooals dit werd ontwikkeld in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1898. De vrees, dat men aan het Departement van Binnenlandse Zaken het rentegevend karakter van vele domeingronden te veel uit het oog zal verliezen, zal, naar de ondergeteekende vertrouwt, ongewettigd blijken. Exploratie mag niet in de plaats komen van exploitatie, maar behoeft daarom nog niet geheel te zijn uitgesloten.

Van de zeer gewaardeerde diensten der Heidemaatschappij zal ook in het vervolg worden gebruik gemaakt.

2. *Kieswet.* Terecht is opgemerkt, dat geene wijziging der wet noodig is om het stembiljet te doen vouwen. Het ligt in het voornemen die formaliteit verplichtend voor te schrijven.

Het is den ondergeteekende niet bekend, dat veldwachters zijn belast met de taak, om handteekeningen te verzamelen voor de candidaatstelling.

Wat het laatste punt van deze paragraaf betreft, hierop zal worden gelet bij de voorbereiding van technische wetswijzigingen.

3. *Financiële verhouding tusschen Rijk en gemeenten.* De hier besproken quaestie kan zich alleen voordoen indien in de plaatselijke verordening verwezen wordt naar „art. 245 der Gemeentewet” en dan zal dit vraagpunt door Gedeputeerde Staten volgens art. 265 der Gemeentewet moeten worden beslist.

4. *Drankwet.* De ondergeteekende vereenigt zich met het gevoelen van hen, die meenen dat van afschaffing der Drankwet geen sprake kan zijn, maar dat maatregelen moeten worden genomen om afdoende handhaving mogelijk te maken. In dien zin is de Regeering werkzaam. Eene herziening van sommige bepalingen der Drankwet wordt voorbereid.

5. *Wettelijke tijd.* De ondergeteekende veroorlooft zich te dien aanzien te verwijzen naar de gewisselde stukken betreffende het in de zitting van 1895/96 ingediende wetsontwerp (n° 157). Daaruit zal blijken, hoe de toenmalige Regeering zelve praktische moeilijkheden voorzag van het aannemen van den Midden-Europeeschen tijd en hoe het middel om aan die moeilijkheden te ontkomen, aan velen ondeugdelijk voorkwam.

6. De herziening der Boterwet zal een punt van overweging nitmaken zoodra de chef der afdeling Landbouw zal zijn in functie getreden.

7. De ondergeteekende veroorlooft zich te verwijzen naar hetgeen, met zijne instemming, ter zake van wettelijke maatregelen tegen *vervalsing van levensmiddelen* is medegedeeld in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende het ontwerp van wet tot vaststelling van hoofdstuk IV der Staatsbegrooting voor 1898.

8. *Stuiting van collecten.* Het deed den ondergeteekende genoegen te ontwaren, dat onderscheidene leden zich geheel met zijn gevoelen en handelingen omtrent stuiting van collecten konden vereenigen.

De maatregel aan het slot van deze paragraaf aanbevolen, zal bij de herziening der wet op het armbestuur worden overwogen.

9. *Rondeventen van gedrukte stukken.* Het gevoelen van den ondergeteekende op dit punt schijnt geene nadere uiteenzetting te behoeven. Het sluit zich aan bij de jurisprudentie van den Hoogen Raad.

10. *Verbod van bordeelen.* Op den grond, in het Voorloopig Verslag aangegeven, schijnt bespreking van dit punt op dit oogenblik minder gewenscht.

11. Het deed den ondergeteekende genoegen te zien, dat

vele leden instemming betoonden met hetgeen hij ten aanzien dezer zaak heeft gezegd. Van de daaraan vastgeknoopte opmerkingen zal hij gaarne gebruik maken.

12. De practijk heeft tot dusver nog niet bewezen, dat vrijheid van spelling tot moeilijkheden aanleiding geeft.

13. *Levensverzekering.* Het Engelsche stelsel van openbaarheid wordt ook door den ondergeteekende gehuldigd, maar hij acht het zeer twijfelachtig of onbeperkte vrijheid op dit gebied wenschelijk is.

14. *Banken van leening.* Het verheugt hem, dat zijn voornemen te dien aanzien instemming vindt.

15. *Opneming der financiële ondernemingen in de gemeentebegrooting.* Bij adres van 15 Februari 1897 wendde jhr. mr. D. O. ENGELN, lid van den raad der gemeente Zutphen, zich tot de Koningin-Weduwe, Regentes, met het verzoek zoodanige maatregelen te nemen, dat alsnog op de begrooting van die gemeente, dienst 1897, posten zouden worden gebracht betreffende de (vermoedelijke) ontvangst en de (vermoedelijke) uitgaaf voor de gemeentelijke gasfabriek en voor de gemeentelijke waterleiding. Van wensch tot specificatie was daarbij geen sprake. Gemelde begrooting bevatte ten deze uitsluitend het volgende:

Inkomsten (volgnummer 24). Vermoedelijk batig slot der rekening van het beheer der gasfabriek: Memorie.

(Volgnummer 25). Idem der waterleiding: Memorie.

Uitgaven (volgnummer 170). Mogelijk nadeelig slot der rekening van het beheer der gasfabriek, om in de eerstvolgende exploitatierekening der fabriek te worden gedekt: Memorie.

(Volgnummer 171). Als boven van het beheer der waterleiding: Memorie.

(Volgnummer 172). Mogelijk batig slot der rekening van het beheer der gasfabriek, om aan het bestuur der fabriek te worden uitgekeerd: Memorie.

(Volgnummer 173). Als boven van het beheer der waterleiding: Memorie.

Tusschen den ambtsvoorganger van ondergeteekende, in wiens handen het adres van den heer ENGELN en de daarbij overgelegde bescheiden werden gesteld, en Gedeputeerde Staten van Gelderland vond eene uitvoerige gedachtenwisseling over de onderhavige aangelegenheid plaats. Bij brief van 29 Mei 1897 merkte de Minister van HOUTEN onder meer op, dat, terwijl Gedeputeerde Staten zelve in 1895 ter zake van de herziening der instructies en der verordeningen betreffende de gasfabriek en de waterleiding voorop hadden gesteld, dat de ontvangsten der inrichtingen ontvangsten der gemeente zijn en in de gemeentekas thuis behooren, uit de mededeelingen van den heer ENGELN scheen te moeten worden afgeleid, dat geen der door Gedeputeerde Staten aangeduide voorschriften te Zutphen werd opgevolgd. In hun antwoord d.d. 4 November 1897 deden Gedeputeerde Staten een beroep op de omstandigheid, dat men zich „in de praktijk een enkele maal feitelijk in de onmogelijkheid geplaatst ziet om beginselen, die theoretisch overigens volkomen juist zijn, à outrance door te drijven”. Ondergeteekende stelde in zijne missive van 24 November 1897 hiertegenover, dat te Zwolle, te Deventer en te Kampen, die ten deze met Zutphen op één lijn mogen worden gesteld, de praktijk met de door Gedeputeerde Staten als juist erkende beginselen in overeenstemming is. Ter slotte gaf de ondergeteekende te kennen, dat, aangezien hij de bedenkingen van den heer ENGELN juist acht, hij meende tijdig te moeten mededeelen, dat een volgend jaar — voor tussenkomst der Regeering ten opzichte der begrooting voor 1897 was het te laat — op de aangelegenheid zijne aandacht zoude blijven gevestigd.

De ondergeteekende heeft alzoo geenszins bepaalde voorschriften gegeven omtrent de wijze, waarop de artt. 204 en 205 der gemeentewet behooren te worden uitgevoerd. Ook van eene eigenlijke *beslissing* is geen sprake. Doch hij heeft bezwaar gemaakt tegen algeheele terzijdestelling van genoemde wetsartikelen. De begrooting was zoodanig ingericht, dat al mocht schijn-

baar eenig verband van ontvangsten en uitgaven ter zake van gasfabriek en waterleiding met de gemeentefinanciën behouden zijn, inderdaad de exploitatie-uitkomsten ten eenenmale van het overig geldelijk beheer der gemeente waren afgescheiden en diensgevolge elke samenhang met het algemeen financieel beleid werd gemist. Niet alleen wijzen de in den aanhef genoemde volgnummers slechts memorieposten aan, doch eventueele saldo's komen niet der gemeentekas ten goede; zij zijn bestemd om aan het bestuur der fabriek (waterleiding) te worden uitgekeerd." Even zoo moeten mogelijke nadeelige sloten „in de eerstvolgende exploitatie-rekening" worden gedekt.

Blijkens bericht van den Commissaris der Koningin in Gelderland hebben Gedeputeerde Staten bij besluit van 7 December 1897 de begroting der gemeente Zutphen voor 1898 — waartegen weder hetzelfde bezwaar geldt — teruggezonden ter wijziging. De ondergeteekende had reeds besloten andere maatregelen te nemen indien dit niet was geschied.

IIde AFDEELING.

Provinciale wet. Op de hier aangeduide gelegenheid zal bij eene herziening der Provinciale wet worden gelet.

Art. 54. Naar het dagelijksch bestuur van de Centrale Commissie voor de Statistiek meldt, zal de Commissie gaarne de noodige exemplaren harer publicatiën ter beschikking van de Eerste Kamer der Staten-Generaal stellen.

Hooger Onderwijs.

1. *Kosten van het universitair onderwijs.* Blijkens de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer van de Staten-Generaal betreffende dit hoofdstuk van de Staatsbegroting (zie bladz. 15 dier Memorie) deelt de ondergeteekende in de meening, dat het niet noodig is, voor het onderwijs in alle speciale vakken der verschillende faculteiten aan elke Universiteit leerstoelen op te richten. Ook behoort zijns inziens weelde bij de inrichting van gebouwen te worden vermeden. Zijnerzijds zal hij zooveel mogelijk tegen overtollige uitgaven waken.

Intusschen is het de plicht der Regeering er toe mede te werken, dat de wet tot regeling van het hooger onderwijs naar letter en geest wordt uitgevoerd, terwijl — zooals ook in het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt — de Kroon van de haar bij art. 44 dier wet verleende bevoegdheid tot uitbreiding van het getal leerstoelen gebruik te maken, wanneer de behoefte de noodzakelijkheid daarvan aantoonst.

Ter verdediging van de beide speciale punten, welke in het Voorloopig Verslag zijn aangeroerd — het laboratorium voor oogheelkunde te *Leiden* en de eventueele oprichting van een leerstoel in psychiatrie aldaar — zijn in dat Verslag reeds beschouwingen geleverd, waarbij de ondergeteekende zich aansluit. Hij wenscht daaraan alleen nog het volgende toe te voegen.

De colleges in oogheelkunde te *Leiden* — voor welk vak reeds een leerstoel was ingesteld vóór de invoering der wet van 1876 — worden in de laatste jaren door gemiddeld 50 studenten bezocht. Daarin ligt wel een bewijs, dat dit onderwijs aldaar voorziet in eene behoefte en daarom bestaat er dan ook alleszins grond, om verbetering te brengen in den zeer onvoldoenden toestand der lokalen.

Niemand kan ontkennen, dat de psychiatrie een leervak is, waarvan het groote belang steeds meer wordt gevoeld. Het kan derhalve niet bevreemden, dat door de Regeering wordt overwogen, de instelling van een leerstoel in dat vak aan eene Universiteit, waar de gelegenheid is ontstaan, op voor het Rijk weinig bezwarende wijze te voorzien in de hulpmiddelen voor het onderwijs.

2. Met genoegen zag de ondergeteekende, dat het denkbeeld om het Grieksch voo en groot deel der leeringen van de gymnasia als verplicht leervak te doen vervallen, bij onderscheidene leden eener afdeeling instemming had gevonden.

Hij hoopt dat, wanneer de tijd daar zal zijn, dat voorstellen worden ingediend tot het instellen van een doctoraat vooral ten behoeve van hen, die zich later als jurist in Zuid-Afrika

mochten willen vestigen, de kennisneming dier voorstellen de minder gunstige verwachtingen van sommige leden omtrent dat doctoraat in gunstige zal doen verkeerren. Reeds nu kan hij verklaren, dat hij het eens is met hen, die van oordeel zijn, dat de juristen in Zuid-Afrika met de kennis van ons oud-Hollandsch recht niet kunnen volstaan.

Leiden. Museum van natuurlijke historie. De noodzakelijkheid van verbetering van dat museum wordt erkend. Daaraan moet echter voorafgaan de dringend noodige voorziening in geschikte localiteit voor het Ethnographisch museum.

Utrecht. 1. Hier moet worden herhaald hetgeen reeds is opgemerkt in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer van de Staten-Generaal betreffende dit hoofdstuk der Staatsbegroting, dat op grond van de ondervinding met den leerstoel in psychiatrie te Utrecht opgedaan, de bezetting daarvan den ondergeteekende niet wenschelijk voorkomt, voordat ten aanzien van de hulpmiddelen voor het onderwijs in dat vak eene regeling is getroffen.

Van de beschouwingen omtrent de wenschelijkheid van een tweeden leerstoel in de geschiedenis te Utrecht heeft hij met instemming kennis genomen. Ook hij betreurt de gevallen beslissing.

2. Voorstellen tot verbetering der klinieken te Utrecht zullen zoo spoedig mogelijk worden voorbereid.

Gymnasia. 1. Tegen het verleenen van de bevoegdheid om het minerval te verhoogen in dien geest, dat de verhooging niet voor allen geschiedt, doch bevoegdheid daartoe worde gegeven in verhouding tot de financieele positie der ouders, bestaat naar de meening van ondergeteekende geen overwegend bezwaar.

2. De vraag in hoever aan de wiskunde eene te groote plaats wordt ingeruimd in het onderwijs aan de gymnasia voor aanstaande juristen, theologanten en literatoren, maakt een punt van onderzoek uit bij de voorbereiding der voorgenomen wijziging van het leerplan der gymnasia.

Met genoegen zag de ondergeteekende, dat de toelating van meisjes op gymnasia en hogere burgerscholen bijval vond.

3. *Pensioen van leeraren aan onverplichte gymnasia.* Ook aan de Regeering zal het aangenaam zijn, wanneer de uitkomsten van het onderzoek, hetwelk thans wordt ingesteld naar de voorwaarden waarop leeraren aan onverplichte gymnasia en gemeentelijke hogere burgerscholen zullen aangemerkt kunnen worden als burgerlijke ambtenaren in den zin der Burgerlijke Pensioenwet, zal leeren, dat die voorwaarden niet te bezwarend behoeven te zijn.

Middelbaar Onderwijs.

1. *Uniformiteit in de leerplannen der hogere burgerscholen.* Door den ondergeteekende is art. 22 der wet tot regeling van het middelbaar onderwijs niet voorbijgezien, doch dit artikel heeft alleen betrekking op *Rijkscholen*. In het eerste lid van art. 21 der wet is echter voor de gemeentescholen juist eene bevoegdheid gegeven waardoor *niet*-uniformiteit in de hand wordt gewerkt.

De ondergeteekende herhaalt echter, dat hij zijnerzijds zooveel mogelijk uniformiteit zal trachten te bevorderen.

2. Ten aanzien van de opmerking van enkele leden omtrent het gering aantal leerlingen, dat de hoogste klasse der hogere burgerscholen bezoekt, terwijl op sommige dat aantal reeds in de derde klasse hoogst gering is, moet allereerst worden gewezen op een misverstand. Men schijnt er niet aan te hebben gedacht, dat de hogere burgerscholen te Winterswijk, Zalt-Bommel en Enkhuizen zijn scholen met 3-jarigen en niet scholen met vijfjarigen cursus. In dat misverstand moet de verklaring gezocht worden van de bewering dat de hoogste klasse van die scholen geheel onbezocht bleven.

Eindverslag der Commissie van Rapporteurs tot vaststelling van hoofdstuk V der Staatsbegroting voor 1898.

In de tweede plaats mag niet uit het oog worden verloren, dat het getal leerlingen in de hoogste klasse der hogere burgerscholen altijd geringer zal zijn dan dat in de lagere, omdat het niet voor alle leerlingen in verband met hunne verdere studiën of hunne maatschappelijke loopbaan noodig is, den cursus geheel tot het einde te volgen.

En ten derde valt op te merken, dat het getal leerlingen aan de hogere burgerscholen in de laatste jaren steeds stijgende is. Bezochten op 31 December 1895 slechts drie tot vijf leerlingen de hoogste klasse der hogere burgerscholen te Tilburg, Breda, Apeldoorn, Tiel, Schiedam, Alkmaar en Zwolle, — het thans ter perse zijnde schoolverslag over 1896—1897 zal doen zien, dat het getal leerlingen op 31 December 1896 in de hoogste klasse te Tilburg 6, te Breda 9, te Apeldoorn 11, te Tiel 7, te Schiedam 13, te Alkmaar 6 en te Zwolle 13 bedroeg. In de derde klasse der hogere burgerschool te Zalt-Bommel bedroeg op 31 December 1896 het getal leerlingen slechts 2, doch te Winterswijk 7 en te Enkhuizen 6. En sedert is de toevloed tot de hogere burgerscholen steeds stijgende gebleven.

De reden, waarom in het Voorloopig Verslag de oprichting eener Rijks hogere burgerschool te Helder en eventuele kwijtschelding aan de gemeente Gouda van de bijdrage in de kosten van uitbreiding der Rijks hogere burgerschool aldaar, verkeerd werden geacht, komt den ondergeteekende mitsdien niet gegrond voor. Wat Gouda betreft, waar het getal leerlingen in de allerlaatste jaren zeer sterk is toegenomen, moet bovendien worden opgemerkt, dat wel een overleg met den Minister van Financiën omtrent de kwijtschelding der bijdrage is toegezegd, doch dat geen bepaalde toezegging is gegeven dat de gemeente zal worden ontheven van den haar bij contract opgelegden last.

De eischen, welke de Ministers van Oorlog en van Marine meenen te moeten stellen voor het examen van klerk bij hun Departement, zijn niet ter beoordeeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Hij zal gaarne trachten billijke en gelijkmatige behandeling der gemeenten in zake het middelbaar onderwijs te bevorderen.

3. Het denkbeeld, om het beuzenstelsel, zooals het bij de Universiteiten bestaat, uit te breiden tot middelbare en vakscholen, openbare zoowel als bijzondere, wil de ondergeteekende wel overwegen, doch hij zoude niet gaarne daarover thans eene bepaalde meening uitspreken.

4. Meerdere ondersteuning van industriescholen voor meisjes zal de Regeering gaarne in overweging nemen, voor zoover de behoefte daaraan blijkt. Het subsidieeren van kookscholen ontmoet bij haar in beginsel geen bezwaar.

Lager onderwijs.

1. Ook de Regeering vindt in het verslag van de vergadering van den Bond van Nederlandsche onderwijzers, voorkomende in de *Bode* van 1 Januari 1898, geene aanleiding, om demonstratiën te vreezen tegen de inhuldigingsfeesten. Zij deelt in de meening dat de overheid, zeker van de gevoelens van het overgroot gedeelte van de bevolking, niet noodig heeft pressie op de onderwijzers te oefenen tot ambtelijke medewerking aan die feesten, waarvan de waarde en de beteekenis zeker niet door de uitoefening van pressie zouden worden verhoogd.

2. Met voldoening is kennis genomen van de betuiging van instemming met het Koninklijk besluit van 24 December 1897 (*Staatsblad* n°. 265).

3. Niets zal den ondergeteekende aangener zijn, dan dat hem de gelegenheid worde gegeven, door daden te doen blijken van zijne overtuiging, dat algemeene invoering van herhalings-onderwijs wenschelijk is.

4. De vraag, of en op welke wijze het mogelijk zal zijn ook van Rijkswege de bijzondere onderwijzers tegemoetkoming te verleen ter verzekering van pensioen aan weduwen en weezen, maakt een punt van onderzoek uit. Of dit zal kunnen geschieden door die onderwijzers als burgerlijke ambtenaren aan te merken

in den zin van de Burgerlijke Pensioenwet, wordt voornamelijk door den ondergeteekende betwijfeld.

5. De opmerking, dat men zich in meer dan éene afdeeling aansloot bij de meening door den heer TYDEMAN in de vergadering van de Tweede Kamer van 13 December 11. uitgesproken, dat voor de vervulling der betrekking van arrondissements-school-opziener vakmannen niet de voorkeur verdienen, heeft den Minister niet geschokt in zijne overtuiging van het tegendeel, zooals hij die heeft ontwikkeld in de vergadering der Kamer van 14 December d. a. v. (*Zie Handelingen der Staten-Generaal*, 1897—1898, II. bladz. 478). Intusschen mag daarbij niet uit het oog worden verloren, dat ook een niet-vakman soms door zijne persoonlijke hoedanigheden voor bedoelde betrekking bijzonder geschikt kan zijn.

6. Het is wenschelijk, alvorens uitbreiding van het getal Rijkskweekscholen voor onderwijzeressen te bevorderen, den tijd af te wachten, dat men resultaten kan zien van de thans opgerichte Rijkskweekschool voor meisjes.

Vide AFDEELING.

Landbouw.

1. *Bevolcningen.* De ondergeteekende zal met groote belangstelling kennis nemen van het verslag der hierbedoelde Staatscommissie en stelt zich voor hare voorstellen in ernstige overweging te nemen.

2. *Paardenfokkerij.* De gestelde vraag kan beslist ontkennend worden beantwoord.

3. *Mond- en klauwzeer.* De ondergeteekende, wien het aangenaam was te vernemen, dat de, door de Regeering met betrekking tot het mond- en klauwzeer thans gevolgde gedragslijn bij onderscheidene leden instemming mocht vinden, kan zich in allen deele vereenigen met de beschouwingen omtrent de toepassing van de stelsels van afmaken en doorzielen. Lettende op het groote belang, dat voor den Nederlandschen veehandel in onbelemmerden uitvoer is gelegen, acht de ondergeteekende schrapping van het mond- en klauwzeer uit de lijst der ziekten die, naar den zin der wet voor besmettelijk worden gehouden, onraadzaam, zoolang de buitenlandsche Regeeringen er mede voortgaan het mond- en klauwzeer van overheidswegen te bekampen. Door van de bestrijding dezer ziekte geheel af te zien zouden wij een wapen in handen geven van hen, die bij de belemmering van den invoer van vee uit Nederland belang hebben.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

H. GOEMAN BORGESIUŠ.

De Commissie van Rapporteurs heeft gemeend met de mededeeling van dit Antwoord aan de Vergadering haar Eindverslag te kunnen sluiten.

Vastgesteld 22 Januari 1898.

VLIELANDER HEIN.

RAHUSEN.

VAN BONEVAL FAURE.

SICKESZ.

PIJNACKER HORDIJK.